

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ПРОМИСЛОВОМУ
КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Процес трансформації економічних відносин в Україні вимагає формування ефективного економічного механізму переходу до ринкових принципів господарювання та мобілізацію якісно нових джерел зростання ефективності виробництва. Особлива роль у виконанні цього завдання належить підприємству, яке активно розвивається на протязі всіх років незалежності. Однак цей розвиток відбувається, в основному, не у сфері виробництва, а в галузях, де можливий найшвидший оборот капіталу. Саме тому ми відстаємо від тих країн Західної Європи, що, знаходячись у приблизно рівних з Україною стартових умовах на шляху ринкових перетворень, вже давно зробили ставку саме на розвиток виробничого підприємництва. Це обумовлює важливість та невідкладність розв'язання питань сприяння розвитку промислового підприємництва як найбільш динамічної сили економіки. У таких умовах різко зростає важливість формування теоретичних засад та науково-практичних рекомендацій у сфері розвитку підприємницької діяльності саме у промисловості, яка повинна забезпечувати розвиток реального сектора економіки та в цілому економічне зростання країни.

Світовий досвід свідчить, що основними принципами розробки й реалізації економічної політики, яка забезпечує підвищення національної конкурентоспроможності, є: формування промислової політики як найважливішої складової частини загальнонаціональної стратегії з активною та рівноправною участю в її розробці й реалізації держави, бізнесу, наукових і громадських організацій; перехід від сформованої галузевої промислової політики до політики концентрації національних зусиль і державної підтримки конкурентоспроможних підприємств; зміна пріоритетів у виборі об'єктів промислової політики відповідно до загальноосвітової тенденції, зростання значення високотехнологічних галузей з високою доданою вартістю при зниженні ролі традиційних ресурсноємких галузей; створення умов переходу до наукоємкої економіки з визначальною роллю виробництва, розподілу й використання знань і інформації як головних факторів стійкого економічного зростання [1]. В умовах різкого скорочення державних закупівель промислової продукції, відкриття економічних кордонів при неготовності вітчизняних товаровиробників до конкурентної боротьби з потужними закордонними компаніями, а також фінансових труднощів, державна підтримка української промисловості набуває виняткове значення й надзвичайну актуальність. Сьогодні поза зв'язком з державою не може бути розглянута й задовільно вирішена проблема конкурентних переваг вітчизняного виробництва.

Отже, основними завданнями промислової політики повинні бути: стимулювання НТП; проведення структурної реформи науково-промислової сфери; створення інституціональних основ і інфраструктури економіки знань, що забезпечують практичне освоєння наукових досягнень; формування стимулів для інвестування в нові знання й нові технології; нагромадження, розвиток і ефективне використання інтелектуального (людського й структурного) капіталу нової економіки; спрямування інвестиційних потоків до інтелектуального капіталу; пріоритетний розвиток сфери освіти; перерозподіл частини доходів традиційних секторів економіки для вирішення завдань НТП; інформатизація суспільства й проведення на цій основі реформи управління.

Перспективи динамічного росту обсягів промислового виробництва й збільшення експорту товарів з високим ступенем переробки прямо залежать від темпів технологічного переозброєння обробної промисловості. Це обумовлено високим рівнем зносу виробничих потужностей; необхідністю різкого збільшення випуску інноваційної продукції для забезпечення її конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках; потребою в зниженні ресурсо- й енергоємності виробництва.

Проте, дослідження галузевої структури сектору малого підприємництва свідчить, що й досі провідне місце за кількістю малих підприємств продовжує займати оптова та роздрібна торгівля (у 2005 р. – 29,9 %, у 2001 р. – 38,0%), далі операції з нерухомістю (16,5% та 13,9% відповідно) і тільки третє місце (12,3% та 13,5% відповідно) – промисловість [2]. Таким чином малий бізнес продовжує орієнтуватися на ті види діяльності, де межа розміру ефективності підприємства найнижча, процес утворення бізнесу найпростіший, а термін окупності витрат – найшвидший. Структура виробництва продукції (товарів, послуг) МП за видами економічної діяльності в Одеській обл. та її динаміка практично повністю відповідає загальноукраїнським тенденціям. Значно гірші показники у регіоні

спостерігаються у таких інноваційних видах діяльності як інформаційні послуги й дослідження та розробки, причому темпи зростання останніх мають тенденцію до зниження. В Одеській області питома вага активних в інноваційному відношенні підприємств у загальному числі підприємств промисловості за останні роки не перевищує 10% і постійно зменшується останніми роками. Частка продукції МП у промисловому виробництві останніми роками має стійку тенденцію до зниження (з 6,4% у 2001 р. до 4,1% у 2006 р.). До того ж постійно зростає частка МП добувної промисловості (з 53,6% у 2001 р. до 86,5% у 2006 р.) і, відповідно, зменшується в обробній промисловості (з 7,0% до 4,3%) [2].

На нашу думку, головним фактором, що стримує розвиток промислового малого підприємництва та знижує його ефективність, є спад виробництва в сфері великого підприємництва. Світовий досвід свідчить, що великі фірми як сфера промислового виробництва й розподілу грають визначальну роль в економіці країни та формуванні високих стандартів життя [3]. Інакше кажучи, великі корпорації створюють умови для функціонування малого бізнесу, а, з іншого боку, великі компанії залежать від малих. У цьому зв'язку нам здається невиправданим підхід, при якому розвиток малого підприємництва розглядається, по суті, у відриві від великих виробничих структур. Великі підприємства повинні залучати малі й середні підприємницькі структури як субпостачальників і субпідрядників різних рівнів; провайдерів спеціалізованих послуг (ремонт, налагодження, інформатика, дизайн, маркетинг, консультування, тощо), а також пілотних підприємств з доведення нової техніки. Крім того, доцільно було б законодавчо зобов'язати великі фірми, що виконують державні замовлення, передавати до 20% їх обсягу незалежним малим і середнім підприємницьким структурам як субпідрядникам, субпостачальникам, консультантам, інспекторам тощо.

На нашу думку, доцільно створення (з використанням досвіду ЄС) регіональних центрів (на відміну від існуючих сьогодні фондів) підтримки малого промислового бізнесу. Тут консолідується зусилля практично всіх сторін, зацікавлених в успішній роботі МП і збільшенні їх кількості. Органи влади зацікавлені в підвищенні зайнятості населення й зростанні надходження податків від малого бізнесу, а великі компанії - у найбільш повному використанні потенційних можливостей МП для вирішення власних корпоративних завдань. Органи влади можуть надавати фінансову підтримку центрам через оподаткування й субсидії. Великі компанії беруть на себе частину витрат центрів, допомагають в організаційній роботі, тощо. Прикладом може служити центр підтримки малих підприємств у бельгійському м. Генті. Він організований 18 акціонерами, серед яких компанії "Volvo", "Хонда", п'ять найбільших банків, адміністрація міста, різні організації з державним фінансуванням. Партнерами малих підприємств можуть бути не тільки великі компанії виробничого профілю. Ними можуть стати, наприклад, вищі навчальні заклади. У цьому випадку вирішуються два важливі завдання: по-перше, з'являється можливість здійснювати на комерційній основі професійну перепідготовку фахівців або підвищення їх кваліфікації; по-друге, ефективно використовувати потенціал вузів. Якщо взаємодія малої й великої фірм базується на одержанні взаємної вигоди й носить сталий характер, то між підприємствами утвориться економічний симбіоз - довгострокова економічна взаємодія, що дає позитивний ефект; у зв'язку з цим величина ефекту від спільної діяльності виявляється більше, ніж сума економічних ефектів окремо діючих підприємств. Оптимізувати процес виробництва й істотно підвищити конкурентоспроможність як на рівні підприємства, так і на рівні регіону, дозволяє застосування механізму субконтрактації. Субконтрактація використовує поділ праці між контрактором - складальним підприємством з мінімально необхідними власними виробничими потужностями (найбільш прибуткові виробничі процеси, що критично впливають на якість продукції) і субконтракторами - спеціалізованими підприємствами, що провадять комплектуючі роботи, послуги, НДДКР. Відомо, що застосування механізму субконтрактації дозволяє головному підприємству - контрактору позбутися від непродуктивних витрат на утримання недозавантажених виробництв і сконцентрувати зусилля на найважливіших завданнях - технологічному переозброєнні, відновленні модельного ряду продукції, що випускається. Субконтрактори (як правило, малі й середні підприємства), виконуючи роботи з субконтракту, досягають високого рівня завантаження устаткування й високої продуктивності. Обидві сторони процесу зацікавлені одна в одній: контрактору потрібні стабільні поставки, субконтракторам потрібні довгострокові замовлення й постійне співробітництво. Підприємство-контрактор часто за свій рахунок здійснює на підприємствах-субконтракторах впровадження й сертифікацію системи управління якістю, надає приміщення й устаткування. Необхідною складовою інфраструктури ринку субконтрактації є центр субконтрактації - організація, що сприяє розвитку підприємництва в промисловості й формує інфраструктуру промисловості на державному та регіональному рівнях. На нашу думку, необхідно не просто розширювати державну підтримку

промислового малого бізнесу, але в рамках промислової політики сприяти формуванню й динамічному зростанню цілісних виробничо-інтегрованих систем, одним з типів яких є промислові кластери, що включають і мале підприємництво. Відомо, що кластер у загальноекономічному змісті являє собою групу географічно локалізованих взаємозалежних компаній, постачальників устаткування, комплектуючих, спеціалізованих виробничих послуг, інфраструктури, науково-дослідних центрів, вузів і інших організацій, взаємодоповнюючих один одного в досягненні конкретного господарського ефекту й посилюючих конкурентні переваги окремих підприємств і, отже, кластера в цілому. Важливою відмінною рисою кластера в загальній моделі виробничо-коопераційних та інших взаємодій суб'єктів господарювання є фактор інноваційної орієнтованості. У моделі кластерної організації найбільш повно враховані мінливі форми конкуренції й головні джерела конкурентних переваг. Кластерний метод дозволяє реалізувати найважливіші взаємозв'язки в технологіях, навичках, інформації, маркетингу й споживчих запитах, які характерні для цілого комплексу фірм і галузей. Ці взаємозв'язки впливають на спрямованість і темпи інновацій, а також на конкурентоспроможність кінцевої продукції. Кластерний підхід, як свідчить світова практика, не тільки слугує засобом досягнення цілей промислової політики, але й є потужним інструментом для стимулювання регіонального розвитку, що буде стимулювати збільшення зайнятості, заробітної плати, відрахувань у бюджети різних рівнів, підвищення стабільності й конкурентоспроможності регіональної промисловості.

У світовій практиці склалися наступні основні форми стимулювання малих інноваційних підприємств, у тому числі й у рамках кластерних промислових систем: пряме фінансування (субсидії, позики), які досягають 50% видатків на створення нової продукції й технологій (Франція, США та інші країни); надання позик, у тому числі без виплати відсотків (Швеція); цільові дотації на НДР (практично у всіх розвинених країнах); створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого комерційного ризику (Англія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Нідерланди); безоплатні позики, що досягають 50% витрат на впровадження нововведень (Німеччина); зниження державних мит для індивідуальних винахідників (Австрія, Німеччина, США та ін.); відстрочка сплати мит або звільнення від них, якщо винахід стосується економії енергії (Австрія); безкоштовне ведення діловодства за заявками індивідуальних винахідників, безкоштовні послуги патентних повірників, звільнення від сплати мит (Нідерланди, Німеччина).

Проведені дослідження свідчать, що, з метою ефективного розвитку підприємництва в промисловості, необхідно, в першу чергу, забезпечити покращення підприємницького середовища, що потребує вдосконалення системи державного регулювання у таких напрямках:

1. Вдосконалення інвестиційної політики:

- раціоналізація грошово-кредитної політики, що дозволить залучити у сферу виробництва депозити українських комерційних банків за умови, що питома вага інноваційних кредитів у загальному кредитному портфелі цих банків становитиме не менш як 25-30%, капітали приватних (у тому числі – інституціональних) інвесторів;
- створення умов для відновлення власних інвестиційних джерел підприємств – амортизаційних фондів і реінвестованої частини прибутку, для чого дозволити підприємствам включати амортизаційні відрахування до валових витрат;
- фінансові ресурси, які залишаються у розпорядженні підприємств від зменшення податків, повинні мати цільове використання – інвестиції, поповнення оборотних коштів, інноваційний розвиток.

2. Вдосконалення існуючої податкової системи:

- диференціювати ставку податку на прибуток підприємств, встановивши пільгову ставку для наукомістких і високотехнологічних виробництв, і підвищену – для високодоходних операцій особливого виду (посередницьких, страхових, з цінними паперами, валютою, грального бізнесу тощо);
- поставити рівень ставки податку на прибуток комерційних банків та інших фінансових установ, що видають довгострокові кредити на розвиток виробництва, в залежність від частки останніх у загальній сумі виданих кредитів;
- поступово знижувати тиск на фонд заробітної плати з метою доведення його з до 25%. З цією метою доцільно ввести єдиний соціальний податок замість декількох, існуючих сьогодні. Консолідувати всі контрольні, облікові, розподільчі та інші адміністративні функції в податковій адміністрації, уникаючи нерациональної взаємодії підприємств, крім податкових органів, з Пенсійним та трьома соціальними фондами. Це дозволить суттєво скоротити витрати на адміністрування соціальних відрахувань;
- скасувати податок на додану вартість і замінити його податком з обігу;

- законодавчо встановити, що стати платниками єдиного податку можуть підприємці, кількість найманих працівників у яких не перевищує 20 чол., а дохід за рік – 3 млн. грн.;
- відлагодити методологію і організацію обчислення і збору податків;
- більш обґрунтовано використовувати митні тарифи як механізм вдосконалення оподаткування у зовнішньоекономічній діяльності; тощо.

Слід підкреслити, що податкові закони можуть дієво працювати лише тоді, коли вони не відзначаються надмірною складністю. Проте податкові пільги ускладнюють визначеність і простоту в роботі податкової системи. Тому пільги необхідно надавати лише для сприяння підприємницької діяльності у формі податкових знижок (вирахувань з оподаткованого доходу), податкових кредитів (вирахувань із суми обчислених податкових зобов'язань) та в деяких інших, менш поширених, формах (інвестиційні кредити, регіональні пільги, тощо).

Для вдосконалення інноваційної політики необхідно:

- кошти державного і місцевих бюджетів, які формуються за рахунок обов'язкових податків, платежів та інших надходжень, у частині, що спрямовується на фінансування і розвиток економіки, використовувати суворо за призначенням, під жорстким державним контролем, на реалізацію, перш за все, пріоритетних загальнодержавних і регіональних програм, а також конкретних об'єктів загальнодержавного та регіональних значень, визначених у відповідних програмах соціально-економічного розвитку;
- звільнити від ввізного мита та ПВД обладнання та об'єкти інтелектуальної власності, що не виробляються на території України, які ввозяться для потреб інноваційних проєктів;
- надати можливість інноваційним підприємствам використовувати 70% податку на прибуток на науково-дослідницьку діяльність, а ще 20% – на сплату відсотків по кредитах, якщо це потрібно.

Таким чином, вдосконалення системи державного регулювання розвитку підприємництва у промисловості буде сприяти підвищенню ефективності діяльності промислових підприємницьких структур, а відповідно – й їх частки у ВВП, що, у кінцевому підсумку, не може не призвести до економічного зростання та підвищення життєвого рівня населення.

Література

1. Development of small business in the Central and Eastern Europe : Development of small business in the Central and Eastern Europe.– Москва: ИМЭПИ РАН, 2006. – 218 с.
2. Інформація про виконання в Україні заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва за 2005 – 2006 рр.
3. Развитие малого предпринимательства: отечественный и зарубежный опыт / В. Е. Лялин [и др.] .– Москва : Экономика, 2006. – 253 с.

УДК 334.012.64

С.В. Филипенко, ст. преподаватель,
Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АР КРЫМ

Основным условием функционирования рыночной экономики является оптимизация структуры производства и системы хозяйствования в целом. Структурная трансформация экономики – сложный многоплановый процесс, который охватывает совершенствование отраслевых пропорций производства, оптимизацию создаваемых пропорций, совершенствование территориальной структуры производства и оптимизацию его масштабной структуры. Усовершенствование организационной структуры общественного производства предусматривает рациональное объединение крупных, средних и малых предприятий как составных его масштабной структуры.

Наиболее глубокую типизацию трансформационных процессов в национальной экономике разработал С.А.Ерохин [1]. При этом он учел логику исторического процесса, научно-технический фактор структурной трансформации и потенциал рыночных трансформаций. Он отмечает, что «трансформированность принадлежит к тем явлениям, через которые мир осознается как органическая целостность. И если глобальность характеризует целостность со стороны ее структуры (набора проблем или «элементной базы»), то трансформированность раскрывает функциональную